

## broedvogels van de reuselse moeren

### Resultaten van een langdurige inventarisatie

Lex Peeters

#### Inleiding

De Reuselse Moeren betreft een hoogveenrestant ten zuiden van de gemeente Reusel. Het totale gebied strekt zich uit over circa 115 ha. In de Moeren valt het afwisselende landschap op, dat voor veel vogelsoorten een geschikte broed-, fourageer-, en/of overwinteringsbiotoop biedt. Dit C.R.M.-reservaat is vanuit ornithologisch oogpunt bekeken dan ook zeer waardevol.

In 1975 nam Ad van Poppel het initiatief om de Reuselse Moeren op broedvogels te inventariseren. In die tijd maakte het gebied nog een zeer negatieve ontwikkeling door ten gevolge van een sterk verwaarloosd beheer. Met het schrijven van een inventarisatierapport waarin ook enkele beheersadviezen waren opgenomen wist van Poppel de aandacht die aan het reservaat werd geschonken op te vijzelen. De beheerder, Staathosbeheer, maakte kenbaar de volgende jaren geleidelijk wat aan de situatie te zullen gaan doen. Voor enkele mensen van Vogelwerkgroep "De Kempen" was dit aanleiding om het populatieverloop van de broedvogels op de voet te gaan volgen. Er werd een meerjarige broedvogelinventarisatie gestart met als belangrijk doel: het vaststellen van de invloed van de beheersmaatregelen en de daarmee samenhangende veranderingen binnen het gebied op de aanwezige broedvogelpopulatie.

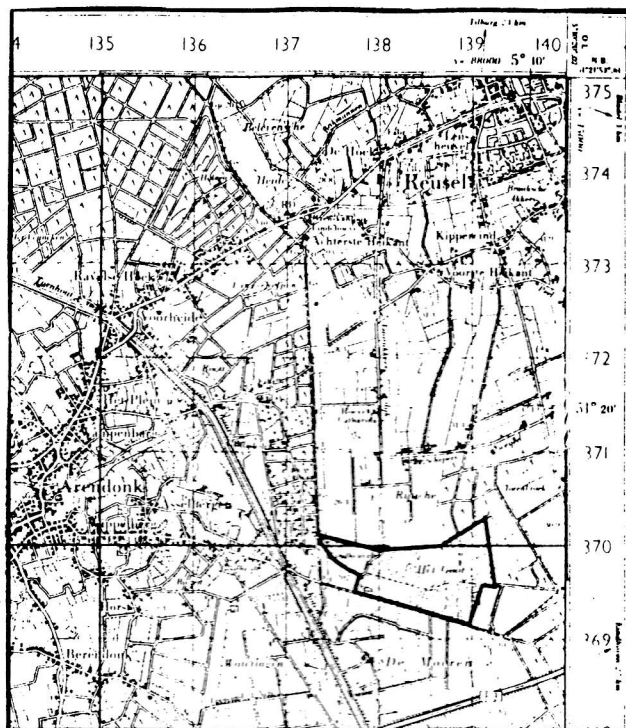
In 1977 werd de inventarisatie uitgevoerd door Nico Venema en met ingang van 1978 tot op heden door Wim van de Voort en Lex Peeters. Zij werden regelmatig bijgestaan door Geert Sanders.

Na elk seizoen is een verslag opgesteld, waarin de resultaten zijn opgenomen.

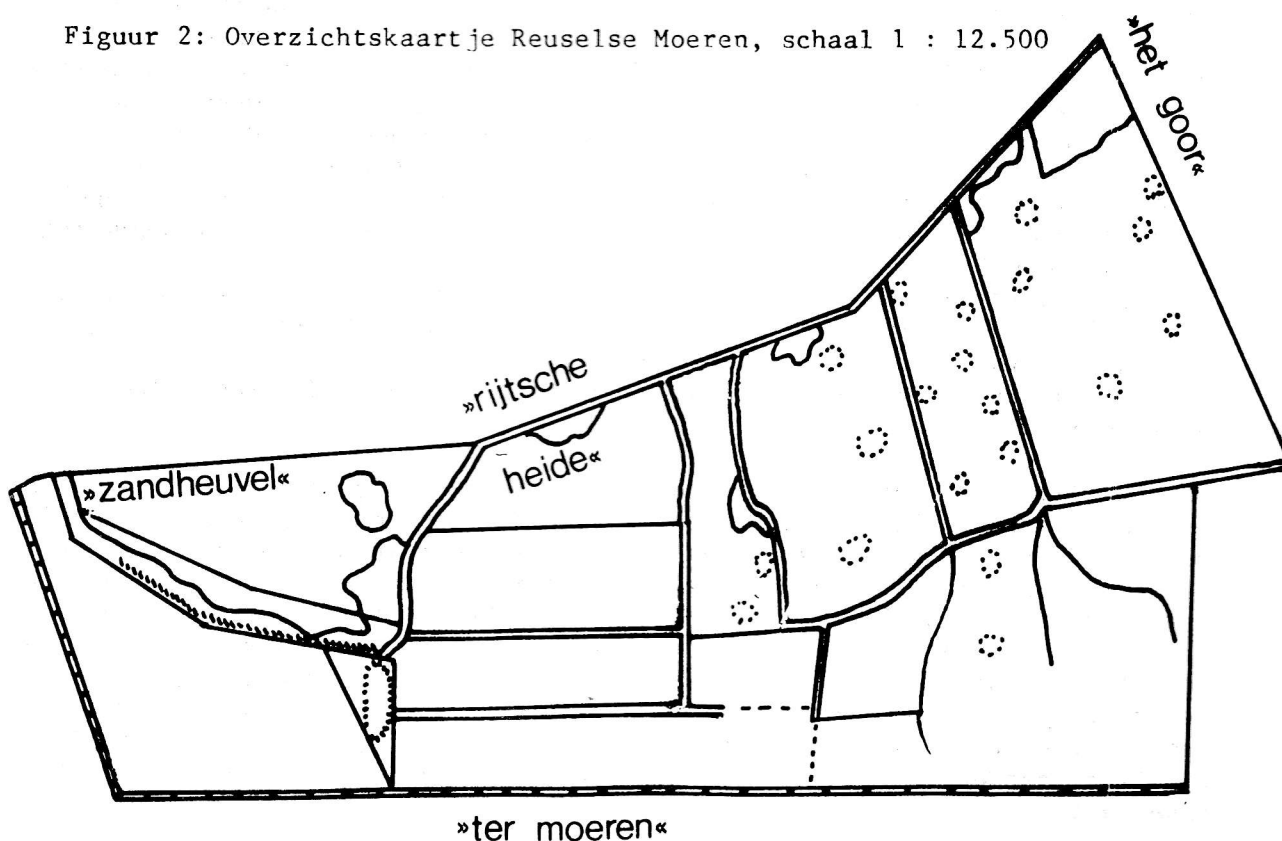
Na acht jaar onafgebroken inventariseren kunnen fluctuaties binnen het populatieverloop bij verschillende vogelsoorten met grote zekerheid in verband gebracht worden met bepaalde veranderingen in het gebied. Op dat aspect zal in dit artikel slechts summier worden ingegaan. Na de inventarisatie van 1986, wanneer de Reuselse Moeren tien jaar achtereenvolgend op broedvogels onderzocht zal zijn, zal namelijk een uitgebreid verslag verschijnen, waarin op dit onderwerp uitvoerig wordt ingegaan.

Het doel van deze publicatie is op de eerste plaats een indruk te geven van het voorkomen van diverse vogelsoorten in de Reuselse Moeren. Op die wijze wil ik de aandacht vestigen op dit unieke, maar bij velen nog onbekende reservaat.

Figuur 1: Ligging Reuselse Moeren, schaal 1 : 80.000



Figuur 2: Overzichtskaartje Reuselse Moeren, schaal 1 : 12.500



### Ligging van het gebied

De Reuselse Moeren is gelegen ten zuiden van Reusel (figuur 1). De zuidgrens van het gebied is tevens de Nederlands-Belgische landsgrens. Op de topografische kaarten is de Reuselse Moeren te vinden in atlasblok 56-28. Zie verder bijgaande kaartje. Een gedetailleerd overzicht geeft figuur 2.

### Status en beheer van het gebied

De Reuselse Moeren is aangewezen als C.R.M.-reservaat en als zodanig bij Staatsbosbeheer in beheer.

Tot halverwege de zeventiger jaren was er echter nauwelijks sprake van enig beheer. Verdroging, dichtgroeien en een toenemende recreatiedruk waren het gevolg. Met de vogelinventarisaties van respectievelijk Ad van Poppel en Vogelwerkgroep "De Kempen" werd de trieste situatie onder de aandacht gebracht. Er volgde een aantal positieve maatregelen:

- De waterstand werd met behulp van dammetjes en een stuw kunstmatig onder controle gebracht. Hiermee was meteen het probleem van dichtgroeien voor een belangrijk deel de wereld uit. Door het hooghouden van het waterpeil stierven berk en Vliegden op de natste plaatsen vanzelf af.
- In de drogere delen gingen arbeiders van de sociale werkplaats te Bladel aan de slag om, verspreid over een aantal winterseizoenen, de opslag geleidelijk te verwijderen.
- Het gebied werd voortaan tijdens het broedseizoen afgesloten voor het publiek. Buiten de broedperiode werd de kwetsbare kern van de Moeren door haar herwonnen drassige karakter nauwelijks begaanbaar, zodat hier nauwelijks nog sprake is van recreatiedruk.
- Het pad dat het reservaat in het noorden over de volle lengte begrenst is omstreeks 1976 voor gemotoriseerd verkeer afgesloten. Dit komt de rust in het gebied nog eens extra ten goede.
- Sedert enkele jaren is een part-timer aangesteld, die er toezicht op houdt dat de voorschriften worden nageleefd en het beheer van de Moeren de nodige aandacht krijgt.

Kortom, met betrekking tot het huidige beleid dat Staatsbosbeheer in de Reuselse Moeren voert valt weinig meer aan te merken. Wel dient in de toekomst met een aantal zaken rekening te worden gehouden:

- Het pad dat het gebied in het zuiden begrenst, de Nederlands-Belgische grensdijk, wordt langzaam maar zeker met puin en kiezel bestort. Hierdoor wordt dit pad beter begaanbaar en vormt zodoende een ideale verbinding tussen Reusel en de voor Nederland vrij geïsoleerd gelegen Ravago-plastic fabrieken c.q. -verkoopshallen. Gemotoriseerd verkeer neemt er dan ook sterk toe. Er is reeds vastgesteld dat, wanneer zwaardere voertuigen het reservaat passeren, er grote paniek ontstaat onder de watervogels.
- Het Ravago-plastic-complex dat op enkele honderden meters afstand van de Reuselse Moeren gevestigd is veroorzaakt, voornamelijk in de weekenden, veel geluidsoverlast. De muziek, die door een aantal speakers ten behoeve van de bezoekers de buitenlucht in geblazen wordt, is tot op het verst afgelegen punt in het reservaat goed te horen.
- De Struikheide wordt plaatselijk verdrongen door Pijpestrootje. Op de natte heide duidt sterke opkomst van riet op eutrofiëring.

- De verhoogde waterstand heeft mijns inziens ook een nadelig gevolg. Op sommige plaatsen in de Reuselse Moeren sterft het gagelstruweel rigoreus af. Door deze ontwikkeling ontstaan grote open plekken.
- Zoals voor de meeste natuurgebieden geldt, is de binding van de Reuselse Moeren met het omliggende agrarische gebied hecht. Van het beleid van de boer is de hoeveelheid mest- en gifstoffen die het binnendringen afhankelijk. Een aantal broedvogels van de Moeren ondervindt direct gevolgen van het geen zich op het aangrenzende cultuurland afspeelt.

In de loop der tijd kwam er een intensiever bewerking van het land. Door een sterkere afwatering en toegenomen bemesting zijn er geen kruidenrijke of drassige weiden meer te vinden. Op de akkers is men van graan en aardappel voornamelijk overgestapt op voederbiet en maïs.

Zoals verderop in dit artikel zal blijken is het Korhoen reeds uit de Moeren verdwenen. Waarschijnlijk is het beheer van het omliggende agrarische gebied daar debet aan geweest.

Onlangs werd dit cultuurland in het bestemmingsplan buitengebied Reusel deels aangewezen als "Agrarisch gebied met landschappelijke en/of cultuur-historische waarde". Of deze status in positieve zin iets aan de huidige situatie zal veranderen is onduidelijk. De verstandigste oplossing blijft uiteraard: bepaalde percelen aankopen en toevoegen aan het bestaande reservaat. Misschien biedt toepassing van de Relatienota perspectief.

#### Biotoopbeschrijving Reuselse Moeren

Het hoogveenreservaat wordt gekenmerkt door een komvormig moerasgedeelte. Vroeger maakte dit reservaat deel uit van een enorm heide- en moerasgebied, dat zich tot ver in de Kempen en tot ver in België uitstreckte! We vinden in de Vlaamse gemeente Arendonk nog restanten onder de benaming "Rode Del", "Langschelpen", "Ter Moeren" en "Wampenberg". Deze gebieden is hun oorspronkelijk aanzien echter al grotendeels ontnomen.

Het overige deel is in de loop der tijd ontgonnen en in cultuur gebracht. Voor dit soort doeleinden leenden de Reuselse Moeren zich zeer slecht door haar moerassige karakter. Hieraan is het bestaan van het reservaat te danken.

Vroeger ontstonden vele veenputten in het gebied door turfsteken. In de omgeving van deze waterrijke plaatsen treffen we tegenwoordig Gagel, Veenmos, Veenbes en Zonnedaauw aan. Om het water tijdens de werkzaamheden af te kunnen vloeien werd over de volle lengte van de Moeren een loopje gegraven, de Goorloop genaamd. "De Goorloop" mondt elders in het gebied uit in de Vaartloop. Eveneens overblijfselen van het turfsteken zijn de vele dijkjes in het terrein: de zogenaamde zetwallen, die vroeger als afvoerlijnen van de gewonnen turf dienden. Omdat opslag op deze zetwallen de kans heeft gekregen zich te ontwikkelen, verdelen ze de Moeren landschappelijk gezien in een kleinschalig coulissenlandschap.

Het veengedeelte in het reservaat gaat via natte heide geleidelijk over in droge heide. Op de natte heide vinden we plaatselijk gagelstruweel en in toenemende mate Riet. Op de droge heide vormen (na de beheerswerkzaamheden) verspreide en gegroepeerde Berken en Vliegdenen de opvallende begroeiing. Helaas wordt de heide zelf hier en daar verdrongen door Pijpestrootje.

In het zuidoosten van de Moeren heeft zich een berkenbos ontwikkeld. In het westen van de Moeren vinden we een uitloper van het reservaat in noordwestelijke richting. Dit deel wordt de "Zandheuvels" genoemd.



Het grootste stuk betreft broekachtig loofbos, ontstaan op het vruchtbare slib dat een smal, meanderend beekje, de Vaartloop, in haar stroomgebied heeft afgezet. Het overige deel wordt gevormd door kleine stukjes droge heide.

De Reuselse Moeren wordt begrensd door de jonge ontginning van Ter Moeren aan de zuidzijde en intensief bewerkte akkers en weiden aan de noord- en oostzijde, afgewisseld door enkele percelen naaldbos.

### Inventarisatiemethode

Bij het inventariseren werd steeds gebruik gemaakt van de territorium-karteringsmethode. Dit houdt in dat alle vogels met "broedverdacht" gedrag (zang, voedseltransport, simulatiegedrag) op topografische kaartjes werden ingetekend. De verzamelde gegevens werden uiteindelijk per soort geclusterd en afhankelijk van soort en type waarneming geïnterpreteerd. Zo werd een eenmalige waarneming van een wijffe Kuifeend met kleine, niet vliegvlugge jongen als een broedvogel beschouwd. Drie of meer zangwaarnemingen van de Blauwborst op min of meer dezelfde plek werden geïnterpreteerd als een territorium, mits de waarnemingsdata tenminste een week uit elkaar lagen. Voor alle duidelijkheid: Een territorium betekent nog geen broedgeval, maar kan ook betrekking hebben op een broedpoging of een ongepaard mannetje dat overzomert. De Reuselse Moeren werd elk inventarisatie-jaar gedurende het broedseizoen tien tot vijftien maal, doelgericht bezocht. De bezoeken vonden verspreid plaats over diverse dagdelen (ochtend, middag, avond, nacht).

### Voormalige broedvogels

Tot ver in de zestiger jaren werden in de Reuselse Moeren nog enkele typische soorten van heide en moeras aangetroffen. Soorten die ondertussen in Nederland behoorlijk zeldzaam zijn geworden. Enkele daarvan wil ik in het kort belichten.

Volgens oude aantekeningen van de heer Daemen broedden in 1965 nog liefst 3 paren Grauwe Kiekendieven in het reservaat! In 1968 vond hier het laatste broedgeval van de Grauwe Kiekendief en de Klapster plaats, terwijl van de Velduil en de Blauwe Kiekendief respectievelijk een broedgeval en een broedpoging werd vastgesteld. Ook de Zomertaling kwam tot in de zestiger jaren nog in het reservaat tot broeden.

In 1974 brachten nog twee paren Roodborsttapuiten op de heide van de Reuselse Moeren jongen groot. Nadien verdween deze soort als broedvogel uit het gebied. In 1972 en 1973 werd in de maand juni een Roerdomp gehoord. Het is zeker niet uitgesloten dat het hier toen om een broedgeval handelde.

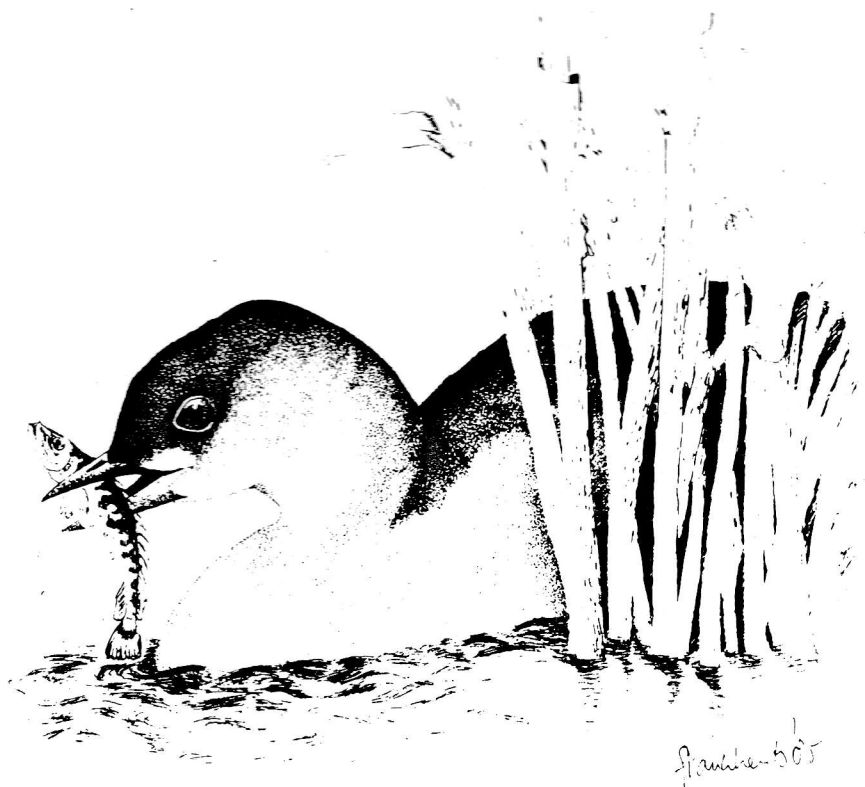
### De broedvogels

Tussen 1975 en 1985 werden in de Reuselse Moeren 56 broedvogelsoorten vastgesteld. Uit het totaaloverzicht (tabel 1) blijkt dat de soortrijkdom van het gebied gedurende de inventarisatie-jaren nauwelijks is toe- of afgenomen. Dit wil niet zeggen dat de broedvogel-samenstelling hetzelfde gebleven is. Enkele soorten zijn in de loop van de jaren als broedvogel verdwenen, anderen hebben zich gevestigd.

Hieronder wordt een aantal broedvogelsoorten in het kort besproken. Van de populatie waarvan de grootte over het geheel boven de vijf paartjes ligt is een diagram uitgetekend. Van de niet besproken soorten zijn de jaarlijkse vastgestelde aantallen weergegeven in tabel 1.

### DODAARS

De Dodaars werd tot zover bekend in 1975 voor het eerst in de Moeren waargenomen. De aanwezigheid van drie exemplaren resulteerde in een waarschijnlijk broedgeval. Deze vestiging bleek later van "definitieve" aard te zijn. De populatie groeide geleidelijk en bedraagt de laatste jaren doorgaans 6 paartjes. Alle territoria zijn gevestigd in het zuidwestelijke moeras-gedeelte (zie diagram A).



## ZOMERTALING

In 1984 was het gehele broedseizoen een paartje Zomertalingen in de Reuselse Moeren aanwezig. Eind april, begin mei ontbrak het vrouwtje tijdelijk op het open water, zodat aan een broedgeval gedacht wordt. Helaas werden geen jongen gezien.

## SLOBEEND

Nadat de Slobeend een aantal jaren achtereen tijden de doortrek in het reservaat gesignaleerd was kwam in 1978 een paartje tot broeden. In de loop van de daaropvolgende jaren ontwikkelde zich een populatie van c.a. 5 paren.

## KUIFEEND

Tegelijk met de Tafeleend bleek de interesse voor de Reuselse Moeren ook bij de Kuifeend toe te nemen. De Kuifeend kwam zelfs een jaar eerder tot broeden. In 1983 werden er van 3 vrouwtjes jongen gezien. In 1984 waren er reeds 5 paartjes van de partij.

Waarschijnlijk houdt de vestiging van Kuifeend en Tafeleend verband met het afsterven van Gagelstruweel op enkele plaatsen in het gebied. Het open water dat hierdoor ontstaat is voor duikenden immers een primaire voorwaarde om aan voedsel te kunnen komen.

## KORHOEN

De eerste gegevens omtrent het voorkomen van Korhoenders in de Reuselse Moeren dateren uit het begin van de zestiger jaren. De belangrijkste baltsplaatsen bevonden zich in die tijd op Ter Moeren (België) waar "verscheidende" bolderende hanen gehoord werden. Groot was de populatie echter niet! Van Erve c.s. (1967) arceert Reusel in een overzichtskaartje als een gemeente met minder dan 10 ex. Het kleine aantal waarnemingen uit de zestiger jaren duidt op een vrij stabiele stand van tenminste 6 hanen en 5 hennen. Uythoven (1971) geeft geen Korhoenders op voor de Reuselse Moeren, hetgeen waarschijnlijk slechts betekent dat het gebied bij zijn onderzoek over het hoofd is gezien.

De populatie bedroeg in 1975 4 hanen en 6 hennen, hetgeen suggereert dat er met de Korhoenders in dit gebied sedert de zestiger jaren niet veel gebeurd is. Maar van dan af tekent zich een duidelijke achteruitgang af! In 1976 telde het bestand reeds 2 exemplaren minder en in 1979 tot en met 1981 verbleven er nog slechts 2 hanen en 2-3 hennen in de Moeren. In 1982 kwam een definitief einde aan de populatie..... Dit terwijl Staatsbosbeheer in dezelfde periode (1975 tot op heden) uitgerekend alles in werk stelde om de situatie in het gebied te verbeteren.

De afname is waarschijnlijk niet terug te voeren op een ongeschikt broedbiotoop, maar eerder naar het ongeschikt worden van de fourageergronden voor de hennen met kuikens. Dit vermoeden wordt volledig ondersteund door de inventarisatiegegevens. In 1976 kwamen nog 2 hennen en 2 hanen groot, maar evenzoveel exemplaren kwamen tijdens de winter om of migreerden.

Nadien werden nimmer meer volgroeide onvolwassen Korhoenders gezien, terwijl we vrijwel jaarlijks kleine juvenielen zagen en regelmatig een hen op de heide aantreffen die simulatiegedrag vertoonde. De jongen kwamen dus niet groot en aangezien onderzoek heeft uitgewezen dat predatie daarbij van ondergeschikt belang is, ligt de factor voedsel het meest voor de hand. Voor het voedsel zijn de hen en jongen voor een belangrijk deel aangewezen op de landbouwgronden. En die werden steeds intensiever bewerkt met alle gevolgen van dien. Resultaat was dan ook dat de Korhoenders de belangrijkste bolder- en fourageergebieden van de zestiger jaren, "Het Goor" en "de Rijtsche Heide", steeds meer gingen mijden. In plaats daarvan werd steeds meer tijd doorgebracht op de heide en op de jonge ontginningen van "Ter Moeren"

#### WATERRAL

Het Waterrallen-bestand omvat in de Moeren over het algemeen 4-5 territoria. Het populatieverloop laat echter enkele onverklaarbare fluctuaties zien. De schommelingen vertonen weinig samenhang met de waterstand in het gebied, hetgeen zich op de meest voor de hand liggende oorzaak zou zijn.

Alle territoria zijn steeds in het zuidwestelijke moeras-deel gelegen. (zie diagram C)

#### WATERHOEN

Het Waterhoen is een vogel die in de natste delen van het reservaat een respectabele dichtheid kan bereiken. In een strenge winter blijkt de soort echter duidelijk in aantal af te nemen en van deze verliezen lijkt de populatie slechts moeizaam te herstellen. Na de strenge winter van 1978/79 zien we een afname van 16 naar 10 paar. Na de winter van 1981/1982, waarin een korte/doch strenge periode met sterke ijsvorming en veel sneeuwval voorkwam viel de populatie terug van 12 naar 8 paar.

#### WULP

De Wulp is in Reuselse Moeren broedvogel van de droge heide. Dit biotooptype werd halverwege de zeventiger tot begin tachtiger jaren sterk bedreigd met dichtgroeien door Berk en Vliegden. Tegelijkertijd werd het heide-areaal van het droge type nog eens sterk ingeperkt door een verhoogde waterstand. We zien in die tijd ook dan een duidelijke afname van 9 naar 2 territoria. Dat ondertussen het gewijzigde beheer van de fourageergronden - het omliggende cultuurland - meespeelde is niet uitgesloten.

Mogelijk kan in de nabije toekomst binnen de populatie weer een opleving geconstateerd worden, omdat al enkele winters achtereen de heide van de dichtste opslag ontdaan wordt.

Op de aangrenzende weilanden telt de Wulper-populatie de laatste jaren 3 territoria. (zie diagram F)

## TORTELDUIF

Broedde de Tortelduif in de jaren 1973 tot en met 1975 met circa 12 paartjes en in 1977 zelfs met 15 paartjes, op het ogenblik staat deze soort op het punt om uit het reservaat te verdwijnen. In 1982, 1983 en 1984 werden nog respectievelijk 6, 2, en 1 territoria vastgesteld.

Het is nauwelijks denkbaar dat voor de afname de oorzaak binnen het reservaat gezocht moet worden. De Tortelduif pleegt in de Reuselse Moeren doorgaans in het dichtere loofhout te broeden en aangezien het gebied aan dat soort vegetatie alleen maar rijker is geworden, betreft het in ieder geval geen biotoop-kwestie, (zie diagram H)

## GROENE SPECHT

Tot en met 1979 werd van de Groene Specht jaarlijks een bewoond nesthol gevonden. In 1982 was broeden onzeker en sindsdien ontbreekt de soort zelfs als broedvogel in het gebied.

## BOOMPIEPER

Einde zeventiger jaren bleef de populatieomvang van de Boompieper in de Moeren opvallend stabiel. Van 1980 op 1981 kwamen daar echter verandering in. Het aantal zangposten daalde van 17 naar 13, afgezien 1983, toen liefst 19 zangposten van deze soort werden vastgesteld, ging de populatiegrootte langzaam het niveau van 10 naderen.

Alle zangposten treffen we aan op de drogere heidepercelen met verspreide opslag. (zie diagram I)

## WINTERKONING

Evenals het Waterhoen is de Winterkoning een zeer wintergevoelige soort. Strengere vorstperiodes eisen veel slachtoffers. Bij aanvang van de inventarisaties in 1975 was de populatie vermoedelijk herstellende van een strenge winterperiode van de voorgaande jaren. Na de strenge winter van 1978/1979 daalde het aantal zangposten van 33 naar 18. We zien vervolgens een geleidelijk herstel van de populatie, dat na een kortstondige maar strenge vorstperiode in de winter van 1981 even stagneert.

In de verspreiding van de Winterkoning valt een patroon te ontdekken dat zich aftekent langs de loopjes en zetwallen in het gebied. Dit verschijnsel is eenvoudig verklaarbaar. Winterkoningen broeden graag in de oevers van beken en loopjes. Bovendien ligt langs de "Goorloop" en de "Vaartloop" een behoorlijk aantal omgevallen bomen. De wortelkluiten daarvan fungeren eveneens als een ideale broedplaats. Op de "zetwallen" komt simpelweg de rijkste struikvegetatie voor en de Winterkoning houdt zich daar bij voorkeur in op. (zie diagram J)

## BLAUWBORST

Een van de meest typerende bewoners van de natte delen in de Reuselse Moeren is de Blauwborst.

In 1963 telde de "Vogelstudie- en Inventarisatie-werkgroep Midden Brabant" 5 zangposten. Blijkbaar is later de populatie toegenomen want in 1975 stelde van Poppel 17 territoria vast. Van 1977 op 1978 nam de Blauwborst in de Moeren af van 17 à 19 naar 13 à 15 zangposten. Tot en met 1983 bleef de populatie daarbij stabiel. Van 1983 op 1984 constateerden we helaas weer een kleine achteruitgang van 14 naar 11 zangposten.

Mogelijk hangt deze recente afname samen met het afsterven van de Gagel en waterwilgenvegetatie in grote delen van het gebied, waardoor het broedbiotoop plaatselijk ongeschikt wordt.

De laatste jaren zien we binnen het gebied een oostwaartse verschuiving in de verspreiding van de Blauwborst. Dit houdt wellicht verband met de hoge waterstand, waardoor het reservaat in oostelijke richting drassiger is geworden. (zie diagram M)

#### SPRINKHAANRIETZANGER

Anno 1963 was de Moeren 5-6 zangposten van de Sprinkhaanrietzanger rijk! In 1972 waren 1 à 2 paren aanwezig en in 1974 werden 3 zingende exemplaren gehoord op 4 mei. Gezien de vroege datum kan het hier toen om doortrekkers zijn gegaan. In 1975 werd 1 zangpost vastgesteld. Daarna kwam de Sprinkhaanrietzanger drie jaar achtereenvolgens niet meer in de Reuselse Moeren voor. In 1980 werden onverwachts 5 territoria geteld. Een populatie die de volgende jaren steeds met 1 paartje zou afnemen. Dit merkwaardige verloop resulteerde tenslotte in 1 zangpost in 1984. De zangposten waren steeds zonder uitzondering gevestigd in het Gagelstruweel op de natte heide.

#### KLEINE KAREKIET

De Kleine Karekiet is een incidentele broedvogel in de Reuselse Moeren. In 1975, 1979, 1980 en 1983 bevond zich 1 zangpost in het gebied. Het nagenoeg ontbreken van de Kleine Karekiet hangt hier waarschijnlijk samen met het ontbreken van Rietkragen, het biotoop dat over het algemeen door deze soort geprefereerd wordt.

#### TJIFTJAF

Een opmerkelijk populatieverloop zien we bij de Tjiftjaf. Deze soort nam tussen 1975 en 1980 van jaar op jaar toe, waardoor de populatiegrootte uiteindelijk meer dan verdubbelde. Daarna nam het aantal zangposten weer even geleidelijk af, totdat in 1983 ongeveer het niveau van 1975 was bereikt. In 1984 was er vervolgens sprake van een lichte toename. Voor dit verschijnsel is geen verklaring bekend. (zie diagram R)

#### STAARTMEES

In 1975 werd de Staartmees tijdens de broedtijd herhaaldelijk waargenomen. Een broedgeval kon echter niet met zekerheid worden vastgesteld. In 1977 werden 4 territoria geteld. Deze kleine populatie breidde zich tot en met 1980 uit tot 9 broedparen. In 1982 heeft zich weer een duidelijke kentering ingezet, resulterend in slechts 3 territoria in 1984.



De verspreiding van de Staartmees beperkt zich in de Moeren in hoofdzaak tot de struikbegroeiing rondom de natste delen van het terrein. (zie diagram T)

#### MATKOP

De populatie van de Matkop verloopt golvend, met een minimum van 3 paartjes en een maximum van 10 paartjes. Deze hollenbroeder heeft duidelijk geen nadelige gevolgen ondervonden van de verwijdering van een grote reeks nestkasten uit het gebied in 1976. De toename die zelfs volgde zou er eerder voor pleiten dat de Matkop profijt heeft getrokken uit deze maatregel. Mogelijk is dat ook zo: het is niet ondenkbaar dat er een soort van territorium- of voedselconcurrentie ontstaat als de Koolmees, die duidelijk wel gevoelig is voor de aanwezigheid van kunstmatige nestgelegenheden, die sterk toeneemt! (zie diagram U)

#### PIMPELMEES

In eerste instantie leek de Pimpelmees gevolgen te ondervinden van het verwijderen van nestkasten uit het gebied in 1976. De populatie herstelde zich echter weer vrij snel. Na 1979 is de Pimpelmees toch zeer schaars geworden in de Moeren. Met de wetenschap dat zich de laatste jaren in het natte deel van het reservaat een groot aantal afgestorven Berken bevindt zou eerder een toename verwacht zijn. In deze Berken bevinden zich immers geschikte nestholten en ze vormen tegelijkertijd een ideale voedselbron.

#### KOOLMEES

De Koolmees blijkt zeer gevoelig te zijn voor de aanwezigheid van kunstmatige nestgelegenheden. In 1975 broedden nog liefst 21 paartjes in de Moeren. Zij nestelden zonder uitzondering in nestkasten. In 1976 werden de nestkasten verwijderd en in 1977 bleek de populatie volledig ineengeklapt. Slechts 8 territoria werden nog gekarteerd. Jarenlang bleef de populatie daarna redelijk stabiel, totdat in 1983 tijdelijk een kleine reeks nieuwe kastjes werd aangebracht. Direct zagen we weer een (lichte) stijging. (zie diagram V)

#### ZWARTE KRAAI

Tenminste vanaf 1978 een vrij stabiele populatie. Jaarlijks vinden we tientallen door Zwarte Kraaien geroofde eieren in het gebied. Het betreft meestal eenden-eieren. Daarbuiten werden eierschalen aangetroffen van: Fazant, Houtduif, Wulp, Waterral (1x), Ransuil (1x) en Korhoen (1x). Bovendien werd een keer waargenomen hoe twee Zwarte Kraaien een Graspieper dwongen van zeer hoog uit de lucht naar beneden te gaan, alwaar dit exemplaar geplukt werd. Het betreft hier echter predatie van natuurlijke aard. Temeer omdat de soort niet noemenswaardig in het terrein toeneemt wordt afschot afgeraden.

## VINK

De Vink is als broedvogel ten opzichte van 1975 duidelijk in het gebied toegenomen. In 1975 werden slechts 3 territoria gelokaliseerd, in 1983 en 1984 waren er respectievelijk 14 en 10. Deze toename is mogelijk het gevolg van het ouder- en daardoor als nestplaats voor de Vink geschikter worden van de bomen in het reservaat. Het verspreidingspatroon komt althans overeen met de plaatsen waar de bomen het best ontwikkeld zijn. (zie diagram W)

## RIETGORS

De Rietgors is in de loop van de inventarisatiejaren duidelijk in aantal afgenomen. Tijdens de eerste jaren lag het aantal broedparen tussen de 20 en de 30, de laatste jaren tussen de 10 en de 20. Evenals bij de Blauwborst zou deze achteruitgang het gevolg kunnen zijn van het afsterven van het Gagel- en Waterwilgenstruweel in bepaalde delen van het gebied, waardoor de totale oppervlakte aan geschikt broedbiotoop inkrimpt. (zie diagram X)

Tabel 1. TOTAALOVERZICHT BROEDVOGELPOPULATIES REUSELSE MOEREN.

| Soort           | 1975  | 1976  | 1977  | 1978  | 1979  | 1980  | 1981  | 1982  | 1983  | 1984  |
|-----------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Dodaars         | 1     | .     | 3-4   | 3     | 5     | 4     | 6-7   | 6     | 5     | 6     |
| Wilde Eend      | 25    | .     | 30    | 25-30 | 25-30 | 25-30 | 30-40 | 30-40 | 30-40 | 30-40 |
| Wintertaling    | 6-7   | .     | 15    | 10    | 10    | ca.8  | 14    | 10-15 | 10-15 | 10-15 |
| Zomertaling     | -     | .     | -     | -     | -     | -     | -     | -     | -     | 0-1   |
| Slobeend        | -     | .     | -     | 1     | 2     | 2     | 3     | 4     | 5     | min.3 |
| Kuifeend        | -     | .     | -     | -     | -     | -     | -     | -     | 3     | 5     |
| Tafeleend       | -     | .     | -     | -     | -     | -     | -     | -     | -     | 2     |
| Korhoen         | 4m+6v | 4m+4v | 4m+4v | 3m+3v | 2m+1v | 2m+2v | 2m+2v | -     | -     | -     |
| Waterral        | 5     | 2     | 0-1   | 5     | 2-3   | 1     | 6-7   | 5     | 4     | 4     |
| Waterhoen       | 12    | .     | 17-19 | 16    | 10    | 11    | 12    | 8     | 8     | 9     |
| Meerkoet        | 2     | .     | 15    | 5     | 13    | 10    | 10    | 7     | 7     | 8     |
| Torenvalk       | -     | .     | -     | 1     | -     | -     | -     | -     | -     | 1     |
| Wulp            | 9     | .     | 5     | 5     | 4     | 3     | 5     | 3     | 2     | 3     |
| Houtduif        | .     | .     | 20    | 22    | 15    | 11    | 17    | 12    | .     | 10    |
| Tortelduif      | 10    | .     | 9     | 15    | 4     | 4     | 6     | 6     | 2     | 1     |
| Koekoek         | 1-2   | .     | 1     | 1     | 2     | 2     | 1     | 1     | 2     | 2     |
| Ransuil         | -     | .     | -     | 1     | -     | -     | 0-1   | -     | -     | 0-1   |
| Groene Specht   | 2     | .     | 1     | 1     | 1     | 0-1   | -     | -     | -     | -     |
| G.Bonte Specht  | 3-4   | .     | 1     | 1     | 1     | -     | 0-1   | 1     | 2     | 2     |
| Boompieper      | 10    | .     | 5     | 17    | 17    | 17    | 13    | 12    | 19    | 11    |
| Winterkoning    | 25    | .     | 26    | 33    | 18    | 20    | 24    | 23    | 30    | 32    |
| Heggemus        | 11    | .     | 6     | 7     | 3     | 2     | 1     | 3     | 3     | 3     |
| Sprinkh. Rietz. | 1     | .     | -     | -     | -     | 5     | 4     | 3     | 2     | 1     |
| Kl. Karekiet    | 1     | .     | -     | -     | 1     | 1     | -     | -     | -     | 1     |
| Spotvogel       | 2     | .     | 1     | 2     | -     | -     | -     | -     | -     | -     |
| Tuinfluiter     | 8     | .     | 11    | 20    | 13    | 14    | 11    | 12    | 11    | 12    |
| Zwartkop        | 1     | .     | 3     | 3     | 8     | 2     | 4     | 4     | 4     | 4     |
| Grasmus         | 3     | .     | 6     | 12    | 11    | 14    | 13    | 11    | 11    | 12    |
| Fitis           | 88    | .     | 90    | 85    | 96    | 65    | ca.80 | ca.80 | 94    | 90    |
| Tjiftjaf        | 22    | .     | 23    | 33    | 49    | 50    | 42    | 25    | 23    | 27    |

(vervolg) tabel 1. TOTAALOVERZICHT BROEDVOGELPOPULATIES REUSELSE MOEREN.

| Soort          | 1975  | 1976 | 1977  | 1978  | 1979  | 1980  | 1981  | 1982  | 1983  | 1984 |
|----------------|-------|------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|------|
| Goudhaantje    | -     | .    | 1     | -     | -     | -     | -     | -     | -     | -    |
| Roodborst      | 13    | .    | 14    | 19    | 18    | 20    | 22    | 25    | 17    | 21   |
| Blauwborst     | 17    | .    | 17-19 | 13-15 | 12    | 14    | 13-14 | 14    | 14    | 11   |
| Gekr. Roodst.  | -     | .    | -     | -     | 1     | 1     | 1     | 1     | -     | -    |
| Nachtegaal     | 1     | .    | -     | -     | -     | -     | -     | -     | 1     | -    |
| Merel          | 7     | .    | 8     | 12    | 15    | 12    | 14    | 12    | 11    | 8    |
| Zanglijster    | 13    | .    | 8     | 8     | 7     | 2     | 3     | 3     | 4     | 1    |
| Grote Lijster  | 1     | .    | 2     | 1     | 1     | 1     | -     | 1     | -     | 2    |
| Staartmees     | -     | .    | 4     | 5     | 8     | 9     | 7     | 9     | 5     | 3    |
| Matkop         | 3     | .    | 3     | 6     | 10    | 8     | 6     | 4     | 6     | 9    |
| Kuifmees       | 1     | .    | -     | -     | -     | 2     | -     | -     | 1     | 3    |
| Zwarte Mees    | 1     | .    | -     | -     | 1     | -     | -     | -     | 1     | -    |
| Pimpelmees     | 6     | .    | 3     | 4     | 5     | 1     | ?     | 2     | 3     | 2    |
| Koolmees       | 21    | .    | 8     | 11    | 10    | 9     | 9     | 8     | 13    | 8    |
| Geelgors       | 4     | .    | 5     | 6     | 4     | 5     | 3     | 5     | 2     | 2    |
| Rietgors       | 34    | .    | 20-30 | 23    | 18    | 14    | 20    | 14    | 16    | 11   |
| Kneu           | 1     | .    | 5     | 5     | 5     | .     | 2     | 3-5   | 2     | 1    |
| Ringmus        | 2     | .    | 1     | -     | -     | -     | -     | -     | -     | -    |
| Vink           | 3     | .    | 4     | 5     | 4     | 5     | 7     | 8     | 14    | 10   |
| Groenling      | 1     | .    | -     | -     | -     | -     | -     | -     | -     | -    |
| Vlaamse Gaai   | 1     | .    | 2-3   | 2     | 3     | .     | 1     | 3     | 1     | 2    |
| Ekster         | 3     | .    | .     | 1     | -     | -     | -     | -     | -     | -    |
| Zwarte Kraai   | .     | .    | .     | 1     | 4-5   | 5     | 4     | 4     | 5     | 7    |
| Kauw           | -     | .    | -     | -     | -     | -     | -     | -     | -     | 2    |
| Spreeuw        | .     | .    | .     | .     | .     | .     | .     | .     | 1     | 2    |
| Fazant         | .     | .    | .     | 7m10v | .     | .     | .     | .     | .     | .    |
| Aantal soorten | 44-46 | .    | 38-42 | 42-43 | 42-42 | 38-42 | 38-41 | 38-39 | 41-42 | 42-4 |

. = niet geteld

Samenvattend kan het volgende worden opgemerkt: Gedurende de inventarisatieperiode bleek het populatieverloop van 22 soorten stabiel of onduidelijk te zijn. Daarnaast broedden 10 soorten slechts incidenteel. Vijftien soorten namen duidelijk in aantal af en vijf daarvan (Korhoen, Groene Specht, Spotvogel, Groenling en Ekster) verdwenen geheel als broedvogel.

Opmerkelijk is, dat deze groep gekenmerkt wordt door soorten van heide- en agrarische landschappen, zoals Wulp, Korhoen, Groene Specht en Geelgors; Bij deze soorten is sprake van een afnemende tendens, die in een groter regionaal verband wordt waargenomen. De oorzaken van de getalsafname zijn niet direct in het reservatsbeheer gelegen. Dit beheer, waardoor het gebied een wat meer oorspronkelijk, dus minder parkachtig, karakter kreeg, zou wel een rol gespeeld kunnen hebben bij de negatieve aantalsontwikkeling van bijvoorbeeld Heggemus, Spotvogel en Groenling.

Daartegenover staat vestiging van vier nieuwe soorten, drie eendachtigen (Slobeend, Kuifeend en Tafeleend); en toename van vijf andere soorten, waaronder Dodaars, Wilde Eend en Wintertaling. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat deze ontwikkeling wel in de hand is gewerkt. Door het sinds 1976 gevoerde- op onder meer hoge waterstanden gericht- beheer. Des te merkwaardiger blijft daarom de afname van Blauwborst en Rietgors.

# DOORTREKKERS EN WINTERGASTEN

Naar Woorttrekkers en wintergasten is in de Reuselse Moeren nauwelijks systematisch onderzoek verricht. De gegevens van plassentellingen en de computeruitdraai van het S.O.V.O.N. niet-broedvogel project geven echter een redelijk beeld van het voorkomen van de diverse vogelsoorten in het gebied buiten het broedseizoen.

De belangrijkste soorten worden hieronder in het kort besproken.

- \* In het ninterhalfjaar kunnen de concentratie's eenden soms oplopen tot 400 exenplaren. Wilde Eend en Wintertaling zijn de algemeenste soorten.
- \* In strenge winters worden de aangrenzende weilanden benut door groepen Rietganzen, maximaal 150 exemplaren, die hier fourageren en pleisteren. Zowel de ondersoorten "Fabalis fabalis" als "Fabalis rossicus" zijn daar bij vertegenwoordigd.
- \* Tussen half oktober en begin april bevinden zich grote groepen kraaiachtigen bij de Moeren, die zich 's avonds in een nabijgelegen bosperceel concentreren om te overnachten. Hiervan maken Kauwen, Roeken, Zwarte Kraaien, maar ook jaarlijks 25-50 Bonte Kraaien deel uit.
- \* Opvallend is ook het aantal roofvogels in het gebied gedurende de winterperiode. Vaste pleisteraars zijn: Buizerd, Sperwer, Havik, Torenvalk en Blauwe Kiekendief, terwijl soms een Smelleken wordt waargenomen.
- \* Vooral bij lagere waterstanden is de Moeren tijdens de doortrek rijk aan steltlopers. We treffen dan tientallen Watersnippen en verder vooral Witgatjes, Groenpootruiters en Tureluurs.
- \* De Klapenkster die tot voor enkele jaren terug steevast op de heide overwinterde is tegenwoordig nog slechts een incidentele verschijning.
- \* In de Elzen op de Zandheuvel fourageren regelmatig grote groepen Sijzen. Soms bevinden zich hier meer dan 250 exemplaren.

## Literatuur

Gemeente Reusel (1983)  
Peeters L. (1985) c.s.  
Peeters L. W. v.d. Voort  
(resp. 1978, 1979, 1980, 1981,  
1982, 1983)

Poppel van A. (1975)

Venema N. (1977)

Bestemmingsplan Buitengebied.  
Korhoenderrummer Blauwe Klauwier.

Verslagen broedvogelinventarisatie  
Reuselse Moeren '78 t/m '83.  
Losse Publicaties.

Broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren  
'75. Losse publicaties.

Broedvogelinventarisatie Reuselse Moeren  
'77. Losse publicaties.